

A vezér két teste

*A test szerepe Horthy Miklós vezérkultuszában**

Ravaszh László dunamelléki református püspök 1931. december 6-án, a kormányzó névnapján elmondott prédikációjában a magyar nemzetet „egy élő testnek” nevezte, majd hozzátette, hogy „ennek a testnek mennyire élő tagja a mi kormányzónk”. Azt már nem tudta egyértelműen eldönteni, hogy a kormányzó a nemzet „szívével”, „fejével”, „homlokával”, „szemével” vagy a „kezével” azonosítható-e leginkább, mindezt nem is tartotta túlzottan lényegesnek, minekutána legfontosabb szerinte az, hogy „minden magyar ember ő benne érzi magát”.¹ A nemzet és a vezér testére vonatkozó utalások – a kortárs vezérkultuszokhoz hasonlóan – tehát az 1919 és 1944 közötti hivatalos Horthy-kép alkotóelemének tekinthetők.² Milyen összefüggésekben került ezekre sor? Milyen szerepet töltött be a test a Horthy Miklós személyéhez kapcsolódó diskurzusban?

A Horthy-kultusz a magyar történelem egyik válságperiódusának a terméke: a jelenség az 1918 és 1920 között történtek, így a háborús vereség, a Tanácsköztársaság, a román megszállás és Trianon, stb. következményeként értelmezhető. A Horthy Miklósról kialakított kép szerint egyedül ő volt „alkalmas” a válságjelenségek leküzdésére, az elvesztett nemzeti nagyság helyreállítására, kizárólag ő volt méltó a követésre. Ő testesítette meg mindazt, amit a követői el kívántak érni.³ Ez a Horthy-kép több elemre osztható fel,⁴ amelyek együttesen és külön-külön is a fenti tételt igazolták: Horthy nélkül nincsen jövője a magyarságnak, az a helyzet, amelybe a magyar nemzet belekerült, csakis az ő iránymutatását követve küzdhető le. A vezérkép egyes elemei a vezér és a nemzet viszonyát érzékeltették. Eszerint Horthy és az ő követői között „szétszakíthatatlan” kötelékek léteztek, a nemzet egésze felsorakozott mögötte. A személyéhez kötődő évfordulókat így az „egész nép”, „minden magyar” ünnepelte a kultikus kijelentések szerint. A nemzet tehát egy nagy család, összetartó

* Az előadás tanulmány verziója – azonos címmel – megjelent már a *BUKSZ* 2014/1. számában (45–49.).

¹ *Az Est*, 1931. december 8. 6.

² Ez is kiválóan jelzi, hogy „a test mindig valamilyen diskurzusba vagy narratívába íródik bele, s mint ilyen nyelvi konstrukció”. Földesi 2011: 3. A kortárs kultuszok közül lásd például Kershaw 2003: 101–102., 104., 107–108.

³ Ennek elméleti háttéréhez lásd Cassirer 1997: 39–40.

⁴ Ehhez lásd például Turbucz 2010.

közösség.⁵ Ebben az összefüggésben, a vezér és a vezetettek kapcsolatának jellemzése terén töltött be lényeges szerepet a test Horthy vezérkultuszában.

Horthy Miklós a nemzet megtestesítője

A „vér a vérünkéből”, a „test a testünkéből” kifejezéseket emberek, családok, nemzetségek, a megválasztott király és az alattvalói összetartozásának kifejezésére már a Bibliában is alkalmazták.⁶

Az ehhez hasonló kijelentések megtalálhatók voltak a Horthy születés- és névnapjain (június 18. és december 6.), a kormányzóválasztás (március 1.) és a budapesti bevonulás évfordulóin (november 16.) megjelent méltatásokban, vezércikkekben, tudósításokban, ahogyan az évfordulós ünnepségeken elmondott beszédekben és ünnepi prédikációkban is. A fővezér, majd a kormányzó vidéki útjai is fontos szerepet tölthettek be a kultuszépítésben. 1920. január 6-án például a *Kecskeméti Közlöny* hasábjain a következő felhívás jelent meg, egy hónappal a fővezér látogatása előtt:

„Ebben a gyászos időben az isteni gondviselés küldöttjéül kell tekintenünk Horthy Miklóstra, ki vér a vérünkéből, test a testünkéből s kinek ereje, bátorsága, képessége van hozzá, hogy Magyarországunknak tekintélyt adjon és szerezzen befelé is, és kifelé is, hogy ebből az irtózatoss, halálos magyar összeomlásból egy új ezredévre talpra állhassunk. Kecskemét Népe! Erre a szent, nagy magyar föladatra adjatok erőt, lelkesedést, bizalmat a fővezérnek hatalmas arányú, méltó ünneplésekkel!”⁷

Soltész Elemér protestáns tábori püspök 1933. december 6-án, a kormányzó névnapján tartott tábori istentiszteleten hasonlóan fogalmazott.⁸ Horthy hetvenedik születésnapján, 1938. június 18-án, Antal István, az igazságügy-minisztérium államtitkára a magyar történelem egészében helyezte el a kormányzó alakját, amikor a következőket mondta:

„A magyar nemzet sajnos évszázadokon át meg volt fosztva attól a történelmi és erkölcsi erőtöbblettől, hogy saját testéből való test és saját véréből való vér tartsa kezében az ország kormányrúdját és olyan államfő álljon az állam legfelsőbb alkotmányossági posztján, aki miközülünk, a magyar fajból származva, szívében éli a magyar fájdalmakat és lelkében érzi a magyar élet összes nagy problémáit.”⁹

⁵ Lásd például Turbucz 2009: 194–195.; Turbucz 2011a: 455–456.; Turbucz 2011b: 40–41.

⁶ Lásd 1Móz 29:14; 1Móz 37:27; 2Sám 5:1–2; 2Sám 19:13–15; 1Krán 11:1–3.

⁷ *Kecskeméti Közlöny*, 1920. január 6. 2.

⁸ *Az Est*, 1933. december 7. 9.

⁹ MNL-OL K. 428. a) 1938. június 18. 35.

A különböző évekből vett idézetek jól jelzik, hogy „vér a vérünkéből” és a „test a testünkéből” kultikus kijelentések végeredményben rövid kiegészítések, közbeszúrások voltak a vezérkép többi eleme (a „szebb jövő” ígérete, az Isten küldötte stb.) mellett. Eszerint Horthy Miklós, a nemzet vezére „közülünk való”, származása, érzései, gondolatai a „mieinkkel” azonosak, egy „közülünk” („sorsközösségben él velünk”), „velünk” érez, ismer „minket”, pontosan tudja, hogy kik „vagyunk”, mit is „akarunk”, illetve, hogy hová „tartunk”. Egy nemzeti vezérnek ezt pontosan kell tudnia. Antal István beszéde ráadásul történelmi kontextusban helyezte el ezt a kérdést. Szerinte ugyanis évszázadokon keresztül nem volt olyan államfő Magyarországon, mint Horthy, aki „közülünk való”, emiatt „szívében éli a magyar fájdalmakat és lelkében érzi a magyar élet összes nagy problémáit”. Így például a Habsburg-dinasztia sosem válhatott nemzeti dinasztivá, a Habsburg uralkodók nem váltak nemzeti uralkodókká. Ezzel szemben a kormányzó igen, mert ő a nemzet testének része, „test a testünkéből”, sőt, nemcsak annak alkotó-eleme, hanem – mint látható lesz – a nemzet szimbóluma.¹⁰ Azaz, ő maga a nemzet.

A fentiekből logikusan következik a kultikus interpretáció szerint, hogy Horthy a nemzeti törekvések, a magyarság („milliók”) érzéseinek megismeréséhez vált. Ráadásul ez meglehetősen hamar megjelent a Horthy-képben. A *Mezőkövesd és Vidéke* írta 1919. december 14-én:

„Egy név, amelyet milliók és milliók hordoznak az ajkukon és szívükben, egy név, amely Kossuth Lajos óta soha nem volt annyira megtestesítője milliók eszményeinek és legszen-
tebb érzéseinek, mint e nemes magyar katona.”¹¹

Az üzenet közel húsz évvel később sem változott:

„A magyar nemzet vezére, akiben minden erőfeszítésünk, minden törekvésünk és minden egészséges életösztönünk testet ölt, akinek személyében egyesül és összpontosul az egész gazdag és bonyolult magyar valóság, elérkezettnek látta az időpontot, hogy közvetlenül forduljon az országhoz [utalás Horthy Miklós 1938. április 3-i rádióbeszédére].”¹²

Azon túl, hogy Horthy Miklós testesítette meg a magyar nemzet törekvéseit, ő volt a nemzet időtlenített (örök) erényeinek, főbb tulajdonságainak is a megtestesítője. A legfontosabb nemzeti erények közé – a kormányzót méltató cikkek és beszédek szerint – a katonai vitézség, a lovagiasság, a bátorság, a magyar föld szeretete, „a magyar nép iránti patriarkális atyai érzés” és a keresztény hit tartozott.¹³

¹⁰ Vö. Olasz 2007: 70.

¹¹ *Mezőkövesd és Vidéke*, 1919. december 14. 1.

¹² 8 *Órai Újság*, 1938. április 5. 3.

¹³ Lásd például Fabinyi 1943: 5–6.; *Pesti Hírlap*, 1938. június 19. 1.; *Reggeli Magyarország*, 1941. június. 18. 5.; Általában a vezér személye szimbolizálja az adott rendszer alapvető értékeit. Taylor 2009: 154.

Ezek azok az „örök magyar erények, [...] amelyek mindig naggyá tették a nemzetet”¹⁴ A nemzet megtestesítője képét erősítette, hogy a földjét művelő kormányzót „gazdaként”, „magyar úrként” és „vitéz” katonaként is méltatták.¹⁵ Így bizonyos tekintetben hétköznapi, mindennapi keretek között, mások által is ismert kontextusban mutatták be őt. A földművelés és a katonáskodás ugyanis olyan tevékenység, amely az egyszerű emberek életében is jelen van. Ezen a ponton tehát a vezér nem emelkedik ki a magyar emberek közül, hanem velük egy szinten van, egy „közülük”, hozzájuk hasonló.¹⁶ A *Levente* szerint „a magyar nép tündöklő emberi és katonai erényei testesülnek meg” benne, ráadásul Horthy a „nép vágyainak, reményeinek, gondolkodásának, jellemének és nemzeti álmainak kifejezője”.¹⁷ A nemzetnek így nincs oka félnie a jövőtől, mert vezére, minden kiváló és „örök” magyar tulajdonság birtokában van. Horthy tökéletes nemzeti vezér. Az „örök” jelző azt is takarja, hogy maga a nemzet is örök. A fentiek tehát azt jelentették, hogy aki Horthy Miklóstra tekint, magát a magyar nemzetet látja. Erre utalt Ravasz László is: „minden magyar ember ő benne érzi magát”.¹⁸ A Herczeg Ferenc szerkesztésében 1939 őszén megjelent *Horthy Miklós* című reprezentatív kötet egyik tételmondata is ezt az üzenetet erősítette:

„A nép, ha Horthy Miklóst látja, mintegy aranytükörben nézi önmagát. A saját faji vonásait látja az arcán és érzi, hogy joggal lehet büszke a fájára”.¹⁹

Horthy teste tehát a magyarságot személyesítette meg, a vezér egy volt a nemzettel, a nemzet egy volt vezérével.

„Horthy Miklós személyében testesült meg az igazi magyar nemzeti egység és a magyar élet egész történelmi akarata és hatalma. [...] ő jelentette nemzetének számára a stabilitást, s az irányt, amelyet járni és követni kell”.²⁰

Kállay Miklós 1943. június 18-án, a kormányzó születésnapján elmondott rádióbeszédében azt állította, hogy:

¹⁴ *Reggeli Magyarország*, 1943. december 5. 3.; Horthy Miklós kultusza az „örök magyar erények” miatt nemzetkarakterológiai szempontból is értelmezhető, azonban a jelenség nem szűkíthető le kizárólag erre. Lásd Trencsényi 2011.

¹⁵ *Nemzeti Újság*, 1943. június 18. 1.; *Magyar Nemzet*, 1943. június 18. 1.

¹⁶ Povedák 2011: 167.

¹⁷ *Levente*, 1940. március 16. 81.

¹⁸ *Az Est*, 1931. december 8. 6.

¹⁹ Herczeg 1939: 10.

²⁰ *Magyarország*, 1938. június 18. 2.

„Az örökéletű magyarság fiatal erejének, lelkének megtestesülése, megszemélyesítője Horthy Miklós. Amikor Őt ünnepeljük, magunkat becsüljük, amikor Őt köszöntjük, magunk mellett teszünk hitvallást”.²¹

Ebből következően nem tekinthető túlzottan meglepőnek a következő állítás sem:

„Ha [a kormányzó] akar valamit, azt a nemzet is akarja. Ha a nemzet akar valamit, azt ő is akarja. Íme: nehéz időkben csodálatos összhangja a nemzet sorsát irányító legfőbb tényezőknél: a nemzeti akarathoz és a kormányzói akaratnak”.²²

Arra is akadt példa, hogy a vezért a nemzet ereje és egészsége forrásának nevezték. A *Nemzeti Újság* szerint Horthy Miklós volt „a nemzet életerejének megtestesülése”.²³ Eszerint nélküle nem képzelhető el a nemzet fennmaradása, túlélése, mert a vezér teste erőt sugároz, annak érdekében, hogy a nemzet gyarapodjon, fennmaradjon és éljen.²⁴

„A dermedt és ájult testekben ő volt az először megdobbanó szív. Tőle kaptuk akkor – abban a sötét és borult évben [1920-ban] – az életet, s tőle az elkövetkező tizenöt év során erőt és egészséget”.²⁵

A vezérkép azon elemének előfordulása, amely szerint Horthy a nemzet megtestesítője, a kutatásomhoz átnézett országos napilapok alapján²⁶ egyre gyakoribbá vált

²¹ *Pesti Hírlap*, 1943. június. 19. 1.

²² *Pesti Hírlap*, 1939. nov. 16. 1.; Ezen a ponton is érdemes utalni a kortárs vezérképeken belül kimutatható párhuzamokra. Az *Akarat* diadala című filmben a következőket mondja Rudolf Hess a Führerről: „Te vagy Németország. Amikor te cselekszel, a nemzet cselekszik. Amikor te ítélsz, az emberek ítélnék”. Taylor 2009: 167.

²³ *Nemzeti Újság*, 1942. június 18. 1.; Összehasonlításuképpen idézhető az egyik Hitler méltatásból, hogy „A német nemzet elpusztíthatatlan életerejének jelképét látjuk... benne, amely Adolf Hitlerben öltött eleven alakot”. Idézi Kershaw 2003: 107. Itt nincs mód az első világháború utáni vezérkultuszok összehasonlítására, ezek a példák inkább csak illusztrációk.

²⁴ Lafferton 1997.

²⁵ *Budapesti Hírlap*, 1935. március 1. 1.

²⁶ A kutatásom során 18 országos napilapra támaszkodtam, amelyeket igyekeztem a politikai orientációjuknak megfelelően reprezentatív módon kiválasztani. Ennek eredményeként az 1919 és 1938 közötti időszakhoz a radikális jobboldali *Szózat* és a *Függetlenség*, a katolikus klérus szócsövének tekinthető, a Központi Sajtóvállalat által kiadott *Új Nemzedék* és *Nemzeti Újság*, a konzervatív irányultságú *Budapesti Hírlap* és a *8 Órai Újság*, a polgári liberalizmus különféle árgyalatait képviselő *Pesti Napló*, *Pesti Hírlap*, *Esti Kurír*, *Az Est* és *(Az) Újság*, illetve a szociáldemokrata *Népszava* cikkei elemeztem. Az 1938 és 1944 közötti évek kutatásához kiválasztott napilapok listája, néhány lap megszűnése és a szélsőjobboldal megerősödése miatt, részben módosult. Így a már felsorolt lapok mellett – a *Szózat*, a *Függetlenség*, a *Budapesti Hírlap*, a *Pesti Napló* és *Az Est* kivételével – a szélsőjobboldali *Pesti Újságot*, *Összetartást*, *Magyarságot* és *Új Magyarágot*, illetve a konzervatív irányultságú *Magyarországot* és *Magyar Nemzetet* kutattam.

a korszakban.²⁷ A kormányzó születésnapjain 1938-ig még viszonylag ritkán, évente maximum tíz alkalommal volt olvasható, míg a kormányzó hetvenedik születésnapját követően, amikor a Horthy-kultusz elérte a csúcspontját, már több mint 10-szer, 1938-ban 35-ször, 1941-ben 37-szer, 1943-ban 83-szor szerepelt az elemzett cikkekben. Hasonló tendencia figyelhető meg a névnapok esetén is, annyi eltéréssel, hogy egyrészt már az 1930-as években voltak nagyobb értékek (1933: 16; 1935: 14), másrészt, a korszak végén a növekedés nem volt annyira látványos. Emiatt 1943-ban csak 32 alkalommal alkalmazták az újságírók a vezérképnek ezt az elemét. A növekedés oka a kultusz rendszerstabilizációs funkciójának előtérbe kerülése – a szélső-jobboldal megerősödésének ellensúlyozása – volt.²⁸ A korszak végén ugyanis több cikket közöltek az államfőről a napilapok, és a vezérkép egyes elemei is gyakrabban fordultak elő, főként a kultusz azon üzenetei, amelyek a rendszerstabilizációs törekvéseknek leginkább megfeleltek.

Ezzel összefüggésben érdemes megvizsgálni, hogy milyen mértékben és módon alkalmazható a Horthy-kultusz kutatásához Ernst H. Kantorovicz elmélete a király két testéről.²⁹ Eszerint a középkori uralkodók a halandó, természetes fizikai testükön kívül rendelkeztek egy misztikus, halhatatlan politikai testtel is (*corpus mysticum*), amely az államot, a királyságot jelképezte. A misztikus test tehát a közösséget szimbolizálta, aminek része a király és az alattvalók, míg a feje az uralkodó. Ez az elképzelés az egyház misztikus testének fogalmából eredt. Krisztusnak is volt eszerint egy fizikai, halandó teste és egy misztikus, halhatatlan teste. Az utóbbi köré szerveződött az egyház (*corpus Christi*). Az egyház misztikus testének a feje természetesen Jézus Krisztus, a tagjai pedig a keresztyének.³⁰ Kantorovicz elméletét alkalmazhatónak vélem a modern vezérkultuszok elemzéséhez is.³¹ Horthy Miklós kultusza esetében a vezér testére utaló kijelentések – mindig egy nagyobb gondolatmenet részeként – elszórva találhatók meg a kultikus szövegekben. Kifejezetten a vezér testével foglalkozó szöveg – ismereteim szerint – nem született. Miután a Horthyról szóló kultikus szövegek alapos elemzése rávilágít néhány feltűnő hasonlóságra a Horthy-kép és a király két testének elmélete között, az első világháború utáni Magyarországon is lehet e – bizonyos téren módosult – hagyomány továbbéléséről beszélni. Az alapvető különbség

²⁷ Nem tettem különbséget a vezér testére vonatkozó – e tanulmányban bemutatásra kerülő – különböző utalások között, így ezek az értékek minden olyan állításra vonatkoznak, amelyek a vezért a nemzet megtestesítőjeként mutatták be. Az említett összesített értékek az előző jegyzetben felsorolt napilapokra vonatkoznak.

²⁸ Olasz 2007: 71.; Romsics 2007: 17–18.; Dömötörfi 1990: 24.

²⁹ Kantorowicz 1997: 7–23. Az elmélet bonyolultabb, mint itt bemutatom, de az elemzés szempontjából ezt is elegendőnek tartom.

³⁰ Kantorovicz 1997: 194–218., 316., 383., 419–421., 424–425., 436–437.; Rév 2012.; Sinkó 1996: 270.

³¹ A király két testének eszmétörténeti hátteréhez lásd például Kahn 2009.; Kantorowicz elméletét a szovjet típusú vezérkultuszokra is alkalmazzák, bár ez a megközelítés nem teljesen pontos, mert elsősorban a párt szimbolizálta a társadalom halhatatlan testét. Apor 2010: 60–61.

az volt, hogy a nacionalizmus eredményeként Horthy misztikus teste nem a magyar államot, hanem a halhatatlan magyar nemzet közösségét jelképezte, annak időtlennített, „örök” erényeit és főbb tulajdonságait. Értelemszerűen azért sem az államot, a trianoni országot szimbolizálta, mert a magyarság több állam területén élt, márpedig a határon túli magyarok kizárása a vezér vezette közösségből nem volt a korszak szimbolikus politikájának célja.³² Ezen túlmenően Horthy azért sem testesítette meg a trianoni Magyarországot, mert vezérkultuszának központi eleme nem a fájdalom és a megaláztatás felidézése volt, hanem a „feltámadás” és a „szebb jövő” ígérete.³³ Ezzel magyarázható, hogy a képi megjelenítések esetén a történelmi, és nem a trianoni magyar állam volt látható a vezér arcképe mellett.³⁴ Horthy misztikus testének tagja volt minden magyar, aki, mint az idézetek is jelzik, azon keresztül értelmezhetette magát a nemzet tagjaként.³⁵ Onnantól kezdve beszélhetünk Horthy misztikus testéről (a halandó teste mellett, amelyet sportolás, vadászat közben, idealizált portrékon, stb. vizuálisan gyakran ábrázoltak), hogy a kultikus interpretáció szerint a nemzet kiválasztotta, felismerte vezérét, azt a férfit, akiben az örök nemzeti erények megtestesítőjét vélte felfedezni. Ráadásul a magyar történelem bizonyos uralkodóit, mint látható volt, nem tekintette a kortársak egy része a nemzetből származónak. Horthyt viszont igen. Ez azt is jelentette, hogy a nemzet ugyan „öröktől fogva” létezik, de vezetői nem minden esetben testesítették meg a magyarságot. A Horthy-kultusz bemutatásához korlátozásokkal és módosításokkal alkalmazható Kantorovics elmélete, ami tovább erősíti a kultusz vallásos, misztikus jellegzetességeit.

A vezér az állam feje

Értelemszerűen előfordultak olyan kijelentések is, amelyek a magyar állam „fejeként” méltatták a kormányzót, tehát nem a vezér testére helyeződött a hangsúly, hanem a politikai rend, vagy – Ravasz Lászlóhoz hasonlóan – a nemzet metaforájaként alkalmazták az emberi testet. Az előbbire elsősorban a kormányzóválasztással kapcsolatban említhetők példák. Azt a napot ugyanis a magyar történelem új kezdőpontjaként állították be a kortársak, miután a magyar államnak „végre van [...] feje,

³² A királyságot nem is testesíthette meg, miután nem volt megkoronázva.

³³ A kormányzót méltató cikkekben előfordultak utalások a megkínzott, meggyötört és keresztre feszített Magyarország testére, de ezek a (részben már leküzdött) múltat jelképezték. Az irredenta kultusz keretei között ennek több képes ábrázolása is készült. Lásd például Christian – Krasznai 2003.; Zeidler 2009.; Sinkó 1996.

³⁴ Az ország területi integritását, az államot és idővel már a nemzetet is megtestesítette a Szent Korona. Tehát a magyar állam és a nemzet egységének szimbolikus kifejezésére, megtestesítésére korábban is történt kísérlet.

³⁵ Vö. Apor 2010: 60.

amely az erőt és hatalmat képviseli bent és kifelé is”.³⁶ 1920. február 4-én jelentek meg *Az Est*-ben az alábbiak:

„Nem állhat fej nélkül az ország, mert a fejetlenség azt jelenti, hogy nagyon is sok feje van, ami a legnagyobb fejetlenséget jelenti. Valaki kell, akit a közbizalom mindnyájunk fölé helyezzen, aki megtestesítse az alkotmányt, kell valaki, aki tud parancsolni”.³⁷

A politikai rend hierarchiájának kifejezésére a kultikus szövegek az emberi test metaforáját is alkalmazták.³⁸ Ráadásul ezzel kapcsolatban is kimutathatók eltérések. A katolikus sajtó egyik vidéki képviselője, a *Dunántúli Hírlap*, például az ideiglenességet hangsúlyozta: „végre van fejünk, ki elkészíti útját annak, ki eljövendő”, akinek „fején Szent István koronája tündököl majd”.³⁹ Horthy Miklós a legitimista álláspont szerint tehát csak átmenetileg vezére, „feje” a magyarságnak.

A sportoló vezér

A tanulmány eddigi részében Horthy misztikus testéről volt szó. Érdekes két szempontból, röviden a természetes testére is utalni.

A Horthy életéről szóló összefoglalók (cikkek, beszédek, stb.) szinte kivétel nélkül kiemelték, hogy a kormányzó rendszeresen sportol (vívás, lovaglás, céllövés), így fizikai erőnléte, egészségi állapota megfelelő. Ráadásul e sportágakat nemzeti sportként jellemezték, ami szintén hozzájárult a vezér és a nemzet kapcsolatának erősítéséhez. Erről a képes összeállítások is beszámoltak, amikor sportolás és vadászat közben készült fényképeket adtak közre a kormányzóról.⁴⁰ A vadászat emellett kifejezetten a férfiasság, a férfi virtus, az erő és a harc, versengés megnyilvánulásaként is értelmezhető.⁴¹ Ez is kifejezte a vezér erejét, izmos testfelépítését és értelemszerűen az egészségét, tehát az alkalmasságát és rátermettségét.

„A sport egész embert kíván, s ha a sportokban megedzett, tökéletes jellemű férfi veszi izmos kezébe az ország gyeplőjét, mindenkinek éreznie kell, hogy jó úton, biztos kezekben haladunk előre”.⁴²

³⁶ *Székesfehérvári Friss Újság*, 1920. március 3. 1.; Lásd még *Új Nemzedék*, 1920. március 2. 1.

³⁷ *Az Est*, 1920. február 4. 1.

³⁸ Lafferton 1997.; Sinkó 1996: 270.

³⁹ *Dunántúli Hírlap*, 1920. március 2. 1.

⁴⁰ Lásd például *Képes Vasárnap*, 1940. márc. 1. 19.

⁴¹ Hadas 2009.

⁴² *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1930. márc. 2. 22.

1940-ben „a magyar sport legfőbb patrónusaként” méltatták őt néhány napilap sportrovatában megjelent rövidebb cikkekben.⁴³ Ez érthető, mert a gazdaságpolitikától kezdve a külpolitikán át egészen az oktatáspolitikáig minden sikert, eredményt az államfő nevével hozott kapcsolatba a propaganda. Így történt a sport esetén is. A sport a magyar „újjaszületés” tekintetében is kiemelt jelentőséget kapott, ugyanis – a már idézett cikk szerint – miután „a trianoni békeparancs még a fegyvert is eltöltötte a magyar öklöktől, a sportban jutott kifejezésre minden magyar férfias erény: bátorság, elszántság, szívósság, keménység, élni akarás”.⁴⁴

A vezér életkora

Horthy Miklós kora és egészségi állapota is gyakori eleme volt a méltatásoknak, elsősorban a születésnapok alkalmából.⁴⁵

A Horthy születésnapjain megjelent méltatások egyik markáns üzenete szerint, amely 1928-ban jelent meg először, a kormányzó a kora ellenére is „frissen” és egészségesen tölti be hivatalát. „Ez az elpusztíthatatlan ruganyos fiatalság pedig annál nagyobb csodája az Istennek, mert Horthy Miklós hatvan esztendejéből az utolsó 14 olyan körülmények között telt el, amelyek egyformán igénybe vették a fizikumát és az idegeit”.⁴⁶ 1936-ban azt írta a *Pesti Napló*, hogy „töretlen testi-lelki frissességben, egészségének viruló erejében érte meg hatvannyolcadik születésnapját”.⁴⁷ Szinte ugyanez volt olvasható 1941-ben a *Pesti Hírlap* hasábjain: „ezt a napot viruló egészségben, töretlen testi és szellemi erővel érte meg”.⁴⁸ Előfordult, hogy a méltatások szerzői hálát adtak Istennek, mert „a Mindenható kegyelméből egészségben és töretlenül acélos erővel áll vezéri helyén az első magyar”.⁴⁹ A kormányzó hetvenötödik születésnapján sem hiányoztak az ilyen állítások.⁵⁰

Horthy betegségei sem szorultak ki az idealizált vezérképből. A sajtó mindig hírt adott a kormányzó egészségi állapotáról, általában rövid terjedelemben. A manipuláció azonban ezen a téren is kimutatható. A legújabb kutatások szerint ugyanis az MTI hírei eltúlozták az államfő betegségének súlyosságát 1941 végén, ugyanis így is nyomást akart gyakorolni a kormányzat a kormányzóhelyettes-választás előtt

⁴³ *Például Magyar Nemzet*, 1940. márc. 1. 8.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Ez teljes mértékben eltért a Mussolini-kultusztól, miután a Duce nem kívánt tudomást venni az öregedés folyamatáról. Ráadásul az olasz sajtó, ellentétben a magyarral, nem is írhatott a vezér betegségeiről, ahogyan a születésnapjairól sem. Andreides 2011: 51.; Falasca-Zamponi 1997: 73.

⁴⁶ *Pesti Hírlap*, 1928. június 19. 5.

⁴⁷ *Pesti Napló*, 1936. június 18. 3.

⁴⁸ *Pesti Hírlap*, 1941. június 18. 1.

⁴⁹ *8 Órai Újság*, 1932. június 18. 5.

⁵⁰ *Újság*, 1943. június 18. 1.; *Népszava*, 1943. június 18. 1.

a közvéleményre.⁵¹ A fenti idézetek lényege úgy foglалható össze, hogy a vezér, mint minden esendő és halandó ember, öregszi, de ennek ellenére egészségi állapota kiváló és a fizikai ereje sem hagyta el, azaz továbbra is rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyekkel őt a propaganda a korszakban felruházta. Mindez érthető, miután a propaganda szintjén az ország sorsa kizárólag Horthy vállain nyugodott, így a vezérkép nem árulhatott el gyengeséget. Annak ugyanis eltökéltséget, erőt, határozottságot, magabiztosságot és teljes mértékű alkalmasságot kellett sugároznia.⁵² E cikkek túlzottan sokat nem is túloztak, miután a kormányzó egészségi állapota alapvetően jónak volt tekinthető.

* * *

A Horthy-kultusz 1944 őszéig létezett a korabeli nyilvánosságban, az októberi nyilas hatalomátvételt követően a családi élet színtereire húzódott vissza, máshol ugyanis egyre kevesebb lehetőség volt az ápolására. A Horthy-kép főbb elemei tehát tovább élhettek, akár a misztikus testtel kapcsolatos állítások is, bár ennek rekonstruálása további kutatásokat igényel.

FORRÁSOK

8 Órai Újság, 1932, 1938.
Az Est, 1920, 1931, 1933.
Budapesti Hírlap, 1935.
Dunántúli Hírlap, 1920.
Kecskeméti Közlöny, 1920.
Képes Vasárnap, 1940.
Magyar Nemzet, 1940.
Magyarország, 1938.
Mezőkövesd és Vidéke, 1919.
Nemzeti Újság, 1937, 1942.
Népszava, 1943.
Levente, 1940.
Pesti Hírlap, 1928, 1938, 1941, 1943.
Pesti Hírlap Vasárnapja, 1930.
Pesti Napló, 1936.
Reggeli Magyarország, 1941.
Székesfehérvári Friss Újság, 1920.

⁵¹ Bern 2011: 138–142.

⁵² Olasz 2007: 427–428.

Új Magyarság, 1942.

Új Nemzedék, 1920.

Újság, 1943.

Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, Budapest (MNL-OL)

K. 428. MTI „könyvomas” hírek, a) sorozat, Napi tudósítások, 1920–1944. Az MTI digitalizált hírányaga elérhető az interneten: <http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a090829.htm?v=pdf&a=start>

Horthy-életrajzok, propagandakiadványok

Fabinyi Tihamér 1943: *Fabinyi Tihamér ünnepi beszéde vitéz nagybányai Horthy Miklós Öfőméltósága, Magyarország kormányzója 75. születésnapja alkalmából*. Athenaeum, Budapest.

Herczeg Ferenc 1939: *Horthy Miklós*. Singer és Wolfner, Budapest.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Andreides Gábor 2011: Pózbán az igazság. Mussolini: a diktátor, aki nem rajongott a születésnapokért. *Múlt-kor* 4. 46–51.

Apor Balázs 2010: Communist Leader Cultsin Eastern Europe: Concepts and Recent Debates. In: Anssi Halmesvirta (ed.): *Cultic Revelations: Studies in Modern Historical Cult Personalities and Phenomena*. Jyväskylä–Pécs. (SpectrumHungarologicum 4.) 37–62.

Bern Andrea 2011: Dinasztialapítási kísérlet vagy konzervatív összefogás? A kormányzóhelyettes-választás elvi, politikai háttere, 1936–1942. In: Erdődy Gábor (főszerk.): *Visszatekintés a 19–20. századra. Tanulmányok*. ELTE TDI Új- és Jelenkori Magyar Történeti Program, Budapest, 127–145.

Cassirer, Ernst 1997: A modern politikai mítoszok technikája. In: Zentai Violetta (szerk.): *Politikai antropológia*. (Szemeszter) Osiris–Láthatatlan Kollégium, Budapest, 37–50.

Dömötörfi Tibor 1990: A Horthy-kultusz elemei. *História* (XII.) 5–6. 23–26.

Falasca-Zamponi, Simonetta 1997: *Fascist Spectacle. The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy*. Los Angeles–London.

Földesi Györgyi 2011: *Szövegek, testek, szövegtestek. A testírás-elméleti irányjai. Helikon* (LVII.) 1–2. 3–49.

Hadas Miklós 2009: A vadászattól a falkavadászatig. *Rubicon* (XX.) 7–8. 32–39.

Kahn, Victoria 2009: Political Theology and Fiction in the King's Two Bodies. *Representations* (106.) 1. 77–101.

Kantorovicz, Ernst H. 1997: *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*. Princeton University Press, Princeton–New Jersey.

- Kershaw, Ian 2003: *A Hitler-mítosz. Vezérkultusz és közvélemény*. Kortina, Budapest.
- Christian, William Jr. – Krasznai Zoltán 2003: A limpiasi csodás feszület és Magyarország kálváriája. *Aetas* (18.) 3–4. 137–154.
- Lafferton Emese 1997: Az ember és a társadalom testéről a modern tudományok tükrében. *Replika*. (<http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/28/test.htm> – Letöltés: 2013. július 29.)
- Olasz Lajos 2007: *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Povedák István 2011: *Álhősök, hamis istenek? Hős- és sztárkultusz a posztmodern korban*. Gerhardus, Szeged.
- Rév István 2002: A testetlen Szent Korona. *Beszélő*. (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-testetlen-szent-korona> – Letöltés: 2012. augusztus 5.)
- Romsics Ignác 2007: Horthy-képeink. *Mozgó Világ* (33.) 10. 3–32.
- Sinkó Katalin 1996: A megsértett Hungária. In: Hofer Tamás (szerk.): *Magyarok Kelet és Nyugat közt. A nemzettudat változó jelképei. Tanulmányok*. Néprajzi Múzeum – Balassi Kiadó, Budapest, 267–282.
- Taylor, Richard 2009: *Film propaganda. Soviet Russia and Nazi Germany*. 2. rev. ed. (Cinema and Society) I. B. Taurus, London–New York.
- Trencsényi Balázs 2011: *A nép lelke. Nemzetkarakterológiai viták Kelet-Európában*. Argumentum Kiadó–Bibó István Szellemi Műhely, Budapest. (Eszmetörténeti könyvtár 14.)
- Turbucz Dávid 2009: A Horthy-kultusz kezdetei. *Múltunk* (LIV.) 4. 156–199.
- Turbucz Dávid 2010: Vezérkultusz és nyilvánosság. Horthy Miklós „országglásának” húszéves jubileuma (1939–1940). *Médiakutató* (XI.) 2. 101–122.
- Turbucz Dávid 2011a: Horthy Miklós hetvenötödik születésnapja. In: Gebei Sándor – ifj. Bertényi Iván – Rainer M. János (szerk.): *„...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Líceum Kiadó, Eger, 451–463.
- Turbucz Dávid 2011b: Az „országépítő” kormányzó képének megjelenése az 1920-as évek második felében. *Kommentár* (6.) 3. 32–44.
- Zeidler Miklós 2009: *A revíziós gondolat*. Kalligram, Pozsony.